

Goed bejegenen

Beginnelsen voor het omgaan met ingeslotenen

Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming

Versie 2010 (verkorte uitgave)

Beginnelsen van goede bejegening: waarom, waartoe en voor wie?

Bejegenen, wat is dat?

Wie is veroordeeld tot het ondergaan van een vrijheidsbenemende of -beperkende straf of maatregel, krijgt te maken met de overheid die deze straf voltrekt. Hierdoor ontstaat een bijzondere relatie tussen overheid en individu, waarbinnen bejegening een rol speelt.

Bejegenen is een wat ouderwets woord, dat in het gevangeniswezen nog wel gangbaar is maar overigens uit het alledaagse taalgebruik verdwijnt. Toch geeft het in zijn essentie van ‘actief tegemoet treden’ precies weer wat de overheid hoort te doen en wat de ingeslotene mag verwachten. De overheid heeft de verantwoordelijkheid om actief op te treden tegenover de aan haar zorg toevertrouwde ingeslotene. In een ruime zin, dus niet alleen in de dagelijkse, persoonlijke contacten.

Onder het begrip bejegenen vat de Raad alles wat de inrichting de ingeslotene te bieden heeft. De beginselen van goede bejegening behelzen dus kwaliteitseisen voor het omgaan met ingeslotenen in de ruimste zin.

Aanleiding voor het beschrijven van deze beginselen

De Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming draagt er door middel van rechtspraak en advies toe bij dat overheid en relevante uitvoeringsorganen voldoende oog houden voor de beginselen van een goede bejegening, alsmede voor de rechtspositie van diegenen die in het kader van de tenuitvoerlegging van straffen en maatregelen en de bescherming van jeugdigen aan de verantwoordelijkheid van de overheid zijn toevertrouwd.

Zo luidt de missie van de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming. De goede bejegening staat hierin centraal. De Raad wil bevorderen dat de overheid de ‘beginselen van een goede bejegening’ respecteert. Dat roept vanzelfsprekend de vraag op, wat goede bejegening is. Daarom ontwikkelt de Raad ‘zijn’ concept van wat goed bejegenen inhoudt.

Deze uitgave van beginselen verschijnt niet voor niets, en ook niet voor niets nu. Na tientallen jaren van aandacht voor kwaliteit en rechtsbescherming ligt het accent in de strafrechtstoepassing tegenwoordig meer op efficiency en maatschappijbeveiliging. Wijzigingen in de inrichting van de tenuitvoerlegging van vrijheidsbeneming volgen elkaar in hoog tempo op. Afzonderlijk bekeken maar vooral bij elkaar genomen, getuigen ze van de wens tot bezuiniging, beperking van regimes en vernauwing van de resocialisatiedoelstelling naar uitsluitend het terugdringen van recidive. Tegen deze achtergrond is het juist nu nodig om goede bejegening als een samenhangend kader en inhoudelijk kwaliteitsconcept neer te zetten. In adviezen en de daarin geformuleerde aanbevelingen zoekt de Raad naar ruimte voor een meer positieve benadering en steunt hij de staatssecretaris van Justitie bij het verbeteren van de tenuitvoerlegging.

Aard van de beginselen

Wetten en regels beschermen de gestrafte tegen machtsmisbruik en willekeur, ze schrijven de overheid voor hoe de tenuitvoerlegging vorm en inhoud moet krijgen. Verdragen, wetten en rechtspraak geven daar ‘harde’ regels voor. Daarnaast bestaat er *soft law* van internationale en nationale aanbevelingen, die richting geven aan de omgang met gestraften. Uit al deze bronnen samen put de Raad bouwstenen voor beginselen van goede bejegening. Maar vooral: goed bejegenen is meer dan het handhaven van rechten en plichten die in de

regels staan. In een goede tenuitvoerlegging gaat het ook om het voortdurend streven naar verbetering, een positieve intentie, een flexibele houding.

De beginselen zijn eerder uitgangspunten dan harde beoordelingscriteria. Zij geven geen harde juridische criteria en normen die één op één bruikbaar zijn om concrete situaties te beoordelen op een zwart/wit onderscheid tussen (juridisch) toelaatbaar en ontoelaatbaar. Daarvoor is goede bejegening en de invulling daarvan veel te complex. Wel vormen de beginselen een uitgangspunt van denken bij een beoordeling van concrete situaties. Ze helpen waakzaam te zijn op regelingen en praktijken die onder een minimumniveau van goede bejegening blijven steken en op een (mogelijke) verslechtering van het detentieklimaat. De beginselen kunnen aanzetten tot verbeteringen, daar waar die nodig zijn, maar kunnen ook fungeren als handvatten voor positieve beoordeling van de detentiesituatie en de kwaliteit van de bejegening.

'Ingeslotene'

Het begrip 'ingeslotene' heeft in dit rapport de ruime betekenis van 'ieder van wie de vrijheid op een strafrechtelijke titel is benomen of beperkt'. Het gaat dus evengoed om personen die niet, nog niet of niet meer daadwerkelijk zijn ingesloten. De beginselen bestrijken de tenuitvoerlegging van gevangenisstraf, tbs, voorlopige hechtenis, jeugdetentie, pij-maatregel en vreemdelingenbewaring, proefverlof, elektronisch toezicht of thuisdetentie. Veel beginselen zijn ook van betekenis voor het reclasseringswerk: toezicht en begeleiding in een justitieel kader. Aangezien er geen bruikbare, overkoepelende term bestaat en een telkens terugkerende algemene omschrijving het rapport onleesbaar zou maken, wordt de term 'ingeslotene' gebruikt.

Gebruik van de beginselen

De Raad zelf kan uit deze beginselen putten voor motivering in zijn eigen rechtspraak en advisering. Dat wil niet zeggen dat de Raad in adviezen en uitspraken kan volstaan met het citeren uit of verwijzen naar de beginselen. Uitspraken en aanbevelingen zullen altijd beargumenteerd moeten worden, waarbij wet- en regelgeving, beginselen en context allemaal een rol spelen. In dit opzicht zijn de beginselen te vergelijken met de 'Behoorlijkheidsvereisten' van de Nationale Ombudsman.

De Raad hoopt met deze uitgave een handreiking te doen waar niet alleen de Raad zelf mee gaat werken, maar die ook praktijkmensen en beleidsmakers iets te bieden heeft.

Het concept van goede bejegening is een levend instrument en is bedoeld als 'work in progress', een werkdocument dat onderhoud vergt.

Doel is de bestraffing niet alleen humaan – in de betekenis van 'naar menselijke maatstaven' – en 'volgens de regels' te laten zijn, maar bovendien fatsoenlijk, met oog voor het individu en gericht op maatschappelijke reïntegratie.

Bronnen

De beginselen berusten in de eerste plaats op opvattingen en uitspraken van de Raad zelf. Bij het raadplegen van andere bronnen voor beginselen van goede bejegening is gezocht naar formuleringen die zoveel

mogelijk specifiek zijn voor detentiesituaties. Een aantal van de al genoemde 'behoorlijkheidsvereisten' van de Nationale Ombudsman lenen zich zonder meer voor toepassing in de detentiesituatie. Deze zijn daarom overgenomen, soms in gelijke en soms in iets meer op het detentierecht toegespitste bewoordingen. Verder vormen de European Prison Rules een bron van beginselen voor detentienormering. Ook het CPT heeft inmiddels een eigen normering voor detentie opgebouwd. Vooral de formuleringen van het CPT, die betrekking hebben op praktijksituaties, zijn een belangrijke inspiratiebron voor deze beginselen geweest.

Verdere ontwikkeling

Met deze uitgave presenteert de Raad 'de eerste druk' van de beginselen. Het stuk is nog niet af en zal dat waarschijnlijk ook nooit worden. Hopelijk stopt het denken over beginselen van goede bejegening niet, en zeker niet met het publiceren van dit stuk. Ondanks onvolkomenheden in deze uitgave wil de Raad niet wachten met het uitbrengen van deze eerste versie. Hadden wij op voorhand naar volmaaktheid gestreefd, dan had dit stuk nu niet voor u gelegen. Een 'nulversie' is in het voorjaar van 2009 voorgelegd aan een dertigtal personen uit praktijk, beleid en wetenschap. Het resultaat van deze besprekingen is in deze uitgave al voor een groot deel verwerkt. Aan de hand van meer reacties, die wij hopen te krijgen uit de praktijk, de politiek en de wetenschap, zullen deze beginselen verder worden uitgewerkt.

Leeswijzer

De negen beginselen zijn:

0. Het grondbeginsel: bejegening moet goed zijn
1. Het beginsel van fatsoenlijke omgang: kwaliteit van de dagelijkse bejegening
2. Het beginsel van perspectief, resocialisatie en nazorg
3. Het beginsel van legitieme of wettelijke tenuitvoerlegging
4. Het beginsel van een zinvol regime
5. Het beginsel van veiligheid in detentie
6. Het beginsel van individualisering
7. Het beginsel van minimale beperkingen
8. Het beginsel van rechtsburgerschap

Elk beginsel wordt kort toegelicht en waar mogelijk geïllustreerd met voorbeelden van 'goede praktijk'. De volgorde van de beginselen heeft enige betekenis. Zo staat het beginsel van fatsoenlijke omgang direct na het grondbeginsel, omdat de directe omgang tussen medewerkers en ingesloten en voor veel mensen centraal staat in de bejegening. Resocialisatie volgt direct daarna om te benadrukken dat resocialiseren van begin tot einde van detentie plaatsvindt.

Achtergronden en illustratie

In het afzonderlijke stuk Achtergronden en bronnen voor de beginselen van goede bejegening heeft de Raad de beginselen in relatie tot verschillende aspecten van de tenuitvoerlegging verder uitgediept. In dit stuk worden de beginselen in perspectief geplaatst en geïllustreerd. Naast in de praktijk waargenomen 'good practices' worden voorbeelden gegeven van beroepsuitspraken die goede bejegening aanduiden.

De volledige versie van de beginselen is te downloaden van www.rsj.nl of op te vragen bij het secretariaat.

De beginselen

0. Grondbeginsel: bejegening moet goed zijn.

**Elke ingeslotene maakt altijd en overal aanspraak op ‘goede bejegening’.
Het realiseren van goede bejegening is de basis voor de tenuitvoerlegging van
vrijheidsbeneming.**

Het grondbeginsel gaat terug op de gedachte dat de vrijheidsbenemende overheid een zorgplicht heeft tegenover iedere ingeslotene. Het begrip ‘bejegening’ sluit die zorgplicht in: goed bejegenen impliceert een actieve benadering van de een (de overheid) tegenover de ander (de ingeslotene).

Een *humane* oftewel menswaardige bejegening vormt de minimale norm voor condities in de vrijheidsbeneming. Hierbij gaat het om het minimum van materiële normen, zoals fysieke en mentale veiligheid. Voor de Nederlandse situatie zijn deze minimale condities beschreven in de beginselenwetten en uitvoeringsregelingen. De wet bepaalt de ondergrens van hetgeen ingeslotenen hoort te worden geboden, waar zij rechtens aanspraak op maken.

Goede bejegening gaat verder dan de geschreven normen en regels: daaronder verstaan we alles in wat in de concrete detentiesituatie nodig is om de ingeslotene als individu tot zijn recht te laten komen.

Het is de positieve intentie waarmee, de menselijke manier waarop met de ingeslotene wordt omgegaan, die het verschil maakt tussen *goed* en *humaan* bejegenen.

Goede bejegening gaat ook verder dan de geschreven normen in die zin, dat het een voortdurend streven naar verbetering inhoudt. Goede bejegening als grondnorm draagt de gehele penitentiaire overheid, van regelgeving tot aan praktijk, op om voortdurend te letten op situaties en ontwikkelingen die uit een oogpunt van humane detentie ongewenst zijn. Het dwingt er toe verbetering in het regime aan te brengen, waar dat uit een oogpunt van humane detentie aangewezen is.

Het is dus niet voldoende om de regels te volgen en te handhaven. Wetten, regelingen en procedures zijn voortdurend aan herijking onderhevig, op basis van maatschappelijke ontwikkelingen, wetenschappelijke inzichten en veranderingen in kenmerken van ingeslotenen. En in de dagelijkse uitvoering worden regels en procedures toegepast op een manier die tegemoetkomt aan de situatie van individuele ingeslotenen.

Goed bejegenen is naar het individu kijken in plaats van naar de standaard, verantwoord inspelen op een onverwachte situatie, kunnen improviseren waar de regels ophouden.

‘Goede bejegening’ is in de eerste plaats een begrip op zichzelf. Per aspect van tenuitvoerlegging kan worden uitgewerkt, wanneer sprake is van een praktijk die het predikaat ‘goed’ mag dragen.

Het grondbeginsel wordt daarom in alle andere beginselen uitgewerkt en ingevuld.

1. Het beginsel van fatsoenlijke omgang: kwaliteit van de dagelijkse bejegening

De dagelijkse bejegening, het contact met ingeslotenen, voldoet aan eisen van kwaliteit, professionaliteit, fatsoen en ethiek.

Goed bejegenen staat en valt met de kwaliteit van de dagelijkse detentiepraktijk en de manier waarop medewerkers daar inhoud aan geven, vooral in het persoonlijke contact met de ingeslotene. Iedere medewerker laat zich onder alle omstandigheden leiden door uitgangspunten van fatsoen ('correctness'): zijn gedrag is passend, gematigd en met aandacht voor de situatie van de afzonderlijke ingeslotene.

Behandel anderen zoals je zelf wilt worden behandeld, zo kan dit beginsel ook worden verwoord.

Bejegening in de betekenis van rechtstreeks persoonlijk contact is wederzijds: medewerker-ingeslotene, ingeslotene-medewerker en ook: medewerkers en ingeslotenen onderling. De ingeslotene zelf heeft hierbij een belangrijke rol en ook een verantwoordelijkheid. Zijn houding en gedrag hebben veel invloed op de sfeer en het karakter van de 'leefeenheid' (de afdeling, het paviljoen, de groep). De manier van optreden van medewerkers is vaak een reactie op iets wat de ingeslotene doet en hoe hij dat doet (en omgekeerd).

Van de medewerker mag worden verwacht dat hij professioneel, en zonder aanzien des persoons, tegenover de ingeslotene optreedt. Het professioneel omgaan met ingeslotenen, in alle situaties die zich daarbij voordoen, is een vak. Een professional kan veel hebben. Hij schat in waarom iemand zich op een bepaalde manier gedraagt of uitdrukt en houdt daar rekening mee. Maar hij stelt ook grenzen aan welk gedrag acceptabel is, zowel tegenover hemzelf als tegenover de andere ingeslotenen. En spreekt de ingeslotene daarop aan.

In de praktijk geconstateerde voorbeelden van goede bejegening:

1. De bejegening is zorgvuldig: de medewerkers tonen een zorgzame en respectvolle houding zonder aanzien des persoons.
2. Medewerkers zijn zoveel mogelijk aanwezig tussen de ingeslotenen.
3. Medewerkers nemen initiatief tot - informeel - contact met de ingeslotenen.
4. De medewerker gaat er niet vanzelfsprekend van uit dat zijn boodschap over komt, maar gaat actief na of de ingeslotene hem heeft verstaan en begrepen.
5. De kwaliteit van de bejegening wordt gesteund door een stabiel team van goed geschoolde medewerkers.
6. Medewerkers van bijzondere zorgafdelingen zijn opgeleid voor de omgang en begeleiding van specifieke doelgroepen, kunnen de zorgbehoefte onderkennen en passende actie ondernemen;
7. De bejegening motiveert tot deelname aan activiteiten en (reïntegratie)programma's, ingeslotenen die (nog) geen motivatie tonen worden niet minder positief of respectvol bejegend. De bejegening van de ongemotiveerde ingeslotene heeft wel tot doel hem te leren beseffen dat hij zichzelf hiermee te kort doet.
8. De bejegening stimuleert en biedt openingen tot het oplossen van problemen tussen personeel en ingeslotenen en tussen ingeslotenen onderling; het (voort) bestaan van dergelijke problemen of het indienen van een beklagschrift door de ingeslotene leidt echter niet tot een minder positieve of respectvolle bejegening.

2. Het beginsel van perspectief, resocialisatie en nazorg

De detentieregime is gericht op de terugkeer van de ingeslotene in de samenleving. Daarbij is voorzien in een adequaat systeem van nazorg.

Tijdelijke vrijheidsbeneming impliceert terugkeer in de samenleving. De overheid zorgt voor een actief systeem van maatschappelijke reïntegratie en nazorg. Met deze activiteiten, die ook gericht zijn op het voorkomen van terugval in crimineel gedrag, wordt al tijdens de vrijheidsbeneming begonnen.

Detentie snijdt maatschappelijke banden door en brengt de ingeslotene daarmee in sociaal-maatschappelijk opzicht schade toe, de zogenoemde detentieschade. De overheid spant zich actief in om deze schade te voorkomen en herstellen door het bewerkstelligen van maatschappelijke aansluiting.

Resocialiseren is meer dan het herstellen van detentieschade. Resocialisatie is gericht op persoonlijke ontwikkeling en het aanpakken van problematiek bij ingeslotenen, in het bijzonder als deze in relatie staat tot het delict waarvoor men vastzit. De ingeslotene wordt gestimuleerd tot deelname aan programma's die recidive verminderen, maar maatschappelijke bijstand wordt ook geboden zonder dat specifieke oogmerk.

Ook bij langdurige vrijheidsbeneming mag resocialisatie nooit helemaal achter de horizon verdwijnen. Ook de levenslange gevangenisstraf en het verblijf op een longstayafdeling (tbs) mogen de ingeslotene niet ieder perspectief op terugkeer ontnemen. In de longstay blijft het perspectief op behandeling bestaan.

Een voorbeeld van goed bejegenen met het oog op resocialisatie is een geïndividualiseerde uitvoering van het regionalisatiebeleid. Daarbij wordt de ingeslotene geplaatst in de regio waar hij zich na de detentie (weer) zal vestigen, tenzij het met het oog op zijn persoonlijke omstandigheden beter is om dat (nog) niet te doen. Bijvoorbeeld wanneer tijdelijk verblijf in een inrichting elders betere behandelmogelijkheden biedt. Een differentiatiebeleid dat ingeslotenen met bepaalde kenmerken (leeftijd, problematiek, gedrag, sekse) concentreert op slechts enkele plaatsen in het land maakt een dergelijke goede bejegening onmogelijk.

3. Het beginsel van legitieme of wettelijke tenuitvoerlegging

Een adequate wettelijke regeling vormt de grondslag voor het inrichten en tenuitvoerleggen van vrijheidsbeneming en -beperking.

Dit beginsel garandeert dat er algemene regelgeving is in plaats van alleen incidentele beslissingen, zet aan tot gemotiveerde en weldoordachte beleidsvorming en garandeert democratische betrokkenheid.

De systematische beginselen voor *het hele stelsel* liggen vast bij wet in formele zin (met name de beginselenwetten). Voor de nadere uitwerking is dat niet per se noodzakelijk.

De wettelijke regelingen voldoen uiteraard aan kwaliteitseisen. Eén van de belangrijkste is dat met name ingrijpende beperkingen op de rechten van ingeslotenen worden gelegitimeerd door een bijzondere en concrete regeling van de betreffende beperking en dat niet met (te) algemene beperkingsgronden wordt volstaan.

Legitieme tenuitvoerlegging sluit aan bij de doelstelling van de sanctie, maar blijft ook binnen de grenzen daarvan. Hierbij is bijvoorbeeld het verschil tussen straf en maatregel belangrijk. Zo heeft een maatregel als tbs of pij (naast beveiliging van de maatschappij) een behandeldoel, dat de vrijheidsstraf mist. In een gevangenisstraf past het daarom niet dat de ingeslotene ‘tot ander gedrag wordt gebracht’, tenzij hij dat zelf wil. De tbs of pij daarentegen wordt niet behoorlijk tenuitvoergelegd, als geen of onvoldoende behandeling wordt aangeboden.

Uit het beginsel van wettelijke tenuitvoerlegging vloeit voort dat wettelijke waarborgen niet omzeild moeten worden door formeel naar de letter van de wet te handelen, maar materieel in strijd met de bedoeling van de wet.

Legitimiteit als goede bejegening vereist dat de ingeslotene zowel weet hoe de regels in de inrichting *luiden*, als waarom deze (in zijn situatie) op een bepaalde manier worden *toegepast*.

Bij het opleggen van beperkingen worden de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit toegepast en wordt willekeur vermeden.

Een aspect van wettelijke tenuitvoerlegging is het afleggen van verantwoording. Voor het geheel van de bejegening is de centrale overheid verantwoordelijk, voor beslissingen ten aanzien van de individuele ingeslotene de directeur van de inrichting.

4. Het beginsel van een zinvol regime

Het regime biedt voldoende ruimte voor activiteiten die zin en betekenis hebben voor

- **structuur van het leven in detentie;**
- **afwisseling in dagritme;**
- **maatschappelijke reïntegratie;**
- **ontwikkeling en ontplooiing van de ingeslotene.**

Het regime geeft structuur aan het leven in detentie en zorgt voor afwisseling in het dagritme. Daarnaast draagt een zinvol geheel aan activiteiten bij aan een geslaagde terugkeer in de samenleving.

Het regime omvat een programma van activiteiten die zin en betekenis hebben: arbeid, onderwijs, samenzijn met anderen, sport, ontspanning en geestelijke verzorging en het kunnen onderhouden van contacten met de buitenwereld.

Een zinvol regime biedt de ingeslotenen ruimte, en stimuleert hen tot ontwikkeling van zichzelf. Medewerkers van de inrichting vertalen dit naar de individuele ingeslotene en stimuleren hem tot deelname aan activiteiten.

Zin en betekenis van activiteiten staan in relatie tot de aard van de inrichtingsbevolking. Onderwijs heeft bijvoorbeeld een andere betekenis voor jongeren dan voor volwassenen. Als een jongere niet het onderwijs krijgt dat aansluit op wat hij voor de detentie volgde dan kan zijn scholing worden onderbroken op een manier die na detentie niet meer is in te lopen.

Voorbeelden van goede bejegening

- Er is een gevarieerd pakket van activiteiten: arbeid, bezoek, bibliotheekbezoek, geestelijke verzorging, kunstzinnige vorming, luchten, onderwijs, recreatie, sport.
- Activiteiten worden aangeboden aan groepen ingeslotenen, tenzij de orde en veiligheid zich daartegen verzetten.
- De activiteiten zijn gericht op het aanleren van positieve, zinvolle vaardigheden en dragen bij aan stabilisatie en voorbereiding op terugkeer in de samenleving;
- Alle ingeslotenen hebben toegang tot onderwijs. Alfabetisering is hierbij van bijzonder belang; basiseducatie is zonder drempels toegankelijk.
- Hindernissen, zoals een eigen bijdrage voor het behalen van een certificaat, worden vermeden.
- De ingeslotenen worden medeverantwoordelijk gemaakt voor het schoonhouden van de leefruimten, bij voorkeur door het instellen van corvee in plaats van het aanstellen van (betaalde) reinigers.
- Verschillende activiteiten worden achtereenvolgens en niet gelijktijdig aangeboden.
- De inrichting betreft de ingeslotenen structureel bij de planning van activiteiten.
- Voor iedere ingeslotene wordt tijdig een individueel verblijfsplan opgesteld.
- Verblijfsplannen gaan (mede) uit van resocialisatie als doelstelling.

5. Het beginsel van veiligheid in detentie

Goede bejegening omvat de garantie van de vrijheidsbenemende overheid voor de fysieke en mentale veiligheid van de ingeslotene.

Het is aan de overheid om de fysieke en mentale veiligheid van de ingeslotene te waarborgen.

Het bij elkaar brengen van delinquenten levert het risico op van agressie en geweld. Een mede-ingeslotene kan de veiligheid in gevaar brengen. Het risico daarop moet de inrichting zien te vermijden. Doet zich toch een incident voor, dan zal de overheid moeten aantonen dat zij er alles aan heeft gedaan om de veiligheid van ingeslotenen te beschermen.

Dit beginsel houdt extra zorg in voor ingeslotenen van wie de fysieke of mentale veiligheid kwetsbaar is. In het bijzonder is aandacht nodig voor zedendelinquenten, die vaak te maken krijgen met agressie van mede-ingeslotenen. Het personeel dient hier duidelijk afstand van te nemen.

Een voorbeeld van goede bejegening is het zorgen voor veiligheid op de werkzaal: risico's worden voorkomen door gereedschap goed op te bergen en het detectiepoortje altijd te gebruiken.

6. Het beginsel van individualisering

De overheid houdt rekening met de individuele belangen, noden en omstandigheden van elke afzonderlijke ingeslotene.

Goede bejegening vereist maatwerk.

De detentie biedt ruimte om de dagelijkse bejegening (zowel de kwaliteit daarvan in het algemeen als de invulling in concreto) op de situatie van de individuele ingeslotene af te stemmen.

Goede bejegening geeft de ingeslotene recht op een op zijn individuele situatie toegesneden redelijke afweging van belangen. Dit beginsel stelt niet alleen eisen aan het regime als geheel, maar vereist vooral ook flexibiliteit bij het toepassen daarvan in de dagelijkse praktijk. Bijzondere situaties vragen om afzonderlijke behandeling en regeling. Waar nodig wordt een uitzondering op de regel gemaakt. De leiding steunt de medewerker die hieraan inhoud geeft.

Flexibiliteit kan dus leiden tot ongelijkheid, maar dat is een schijnbare ongelijkheid. Ongelijke behandeling die valt uit te leggen, staat niet gelijk aan onrechtvaardigheid of willekeur. Er wordt een uitzondering gemaakt op de algemene regel die *onder de gegeven omstandigheden* voor iedere andere ingeslotene zou worden gemaakt.

Voor groepen ingeslotenen die daar behoefte aan hebben wordt een adequaat bijzonder regime ingericht. De uitwerking van dit beginsel vergt met name het inrichten van specifieke regimes voor ingeslotenen met een psychische stoornis en jongeren. In de forensische zorg behoort *behandeling* uitdrukkelijk (naast beveiliging) uitgangspunt van denken te zijn. Van de vrijheidsbeneming en -beperking van jongeren, die zich in een ontwikkelingsfase bevinden, vormt *opvoeding* een centraal aspect.

Een individuele benadering past in alle fasen en situaties van detentie. Speciale aandacht wordt gevraagd voor het opleggen van disciplinaire straffen en maatregelen. Het handhaven van orde en veiligheid, het toepassen van disciplinaire regels staat bij uitstek onder het motto van 'gelijke monniken, gelijke kappen.' Hierbij past de opmerking dat niet alle monniken eender zijn. Bij het toepassen van sancties wordt niet alleen gelet op de overtreding, maar ook op de persoon van de ingeslotene en de achtergronden van zijn handelen.

7. Het beginsel van minimale beperkingen

De ingeslotene wordt aan geen andere beperkingen onderworpen dan welke noodzakelijkerwijs inherent zijn aan de vrijheidsbeneming.

Dit beginsel staat al met zoveel woorden in elk van de beginselenwetten. Goede bejegening vergt dat men zich in beleid en uitvoering er steeds van vergewist dat verbodsbepalingen werkelijk onvermijdelijk zijn. Alleen die beperkingen zijn toegestaan die nodig zijn voor het doel van de vrijheidsbeneming of voor die vrijheidsbeneming zelf, inclusief het bewaren of herstellen van de orde en veiligheid in de inrichting.

Met name *ingrijpende beperkingen* waaraan ingeslotenen kunnen worden onderworpen, behoeven een afzonderlijke wettelijke regeling. Het beperken van rechten van ingeslotenen in de praktijk is uitdrukkelijk niet gebaseerd op een (algemene) beperkingsgrond.

De gedachte achter dit beginsel is, dat de straf op zichzelf een vrijheidsbeneming of -beperking inhoudt, maar dat de tenuitvoerlegging van die straf de ingeslotene niet verder in zijn doen en laten beperkt dan voorzover de detentiesituatie nodig maakt. Een belangrijk uitgangspunt hierbij is het equivalentiebeginsel: 'zo buiten, zo binnen'. Voor alles wat de ingeslotene anders dan een vrije burger niet kan of mag, moet een reden zijn, die direct voortvloeit uit de vrijheidsbeneming zelf. Een belangrijk voorbeeld is dat de ingeslotene niet wordt beperkt in de manier waarop hij zijn godsdienst of levensovertuiging beleeft.

Voorbeelden van goede bejegening zijn:

- Ingeslotenen hebben te allen tijde onbelemmerd toegang tot de aan de inrichting verbonden huisarts/tandarts;
- Verlof stelt ingeslotenen in staat om voor het ontslag noodzakelijke voorzieningen te treffen, zoals de inschrijving bij een woningbouwvereniging of het CWI.
- De ingeslotene behoudt eenmaal verworven rechten en faciliteiten door de gehele detentie heen, tenzij zijn eigen gedrag aanleiding geeft om deze in te trekken.
- De leden van de gedetineerdencommissie kunnen ook buiten de vergaderingen om onderling overleggen.
- De ingeslotene heeft onbelemmerd contact met de maandcommissaris, overdag en 's avonds.

8. Het beginsel van rechtsburgerschap

De ingeslotene blijft als burger deel uitmaken van de Nederlandse samenleving.

Van goede bejegening is alleen sprake als de ingeslotene ook als *rechtsburger* in zijn waarde wordt gelaten en respectvol wordt behandeld. Dit betekent dat de ingeslotene zijn grondrechten kan blijven uitoefenen.

De Grondwet biedt daarvoor de basis. Een en ander voor zover de aard van de detentie zich daar niet tegen verzet. Ook waar het uitoefenen van een grondrecht een inspanning van de inrichting vergt, zoals het mogelijk maken van de uitoefening van het kiesrecht.

Het beginsel impliceert verder dat de ingeslotene gelegenheid heeft om rechtens op te komen tegen hem betreffende beslissingen. Zowel in als buiten detentie, dus ook bijvoorbeeld in een civiele procedure die verder niet met de detentie te maken heeft. De inrichting licht de ingeslotene terzake voor en biedt hem gelegenheid om van de betreffende rechtsgangen gebruik te maken.

